

Seminar: Immateriell kulturarv, Tromsø 14.-15. oktober 2013
Arr: Norsk kulturråd

Davvi Álbmogiid Guovddáš OS / Senter for nordlige folk AS (DÁG)
Dálááiggi musea / Samtidsmuseum, avdeling av DÁG
Kjellaug Isaksen

Administrasjon: Senterleder, avd.leder museum, driftsleder. Lokalisert i Manndalen i Kåfjord kommune. DÁG har som målsetting å formidle samisk og nordlige folks kulturer på regional, nasjonalt og internasjonalt nivå. Selskapet har ambisjon å være en aktør i den nasjonale nordområdestrategien, med særlig ansvar for formidling av kunst og kultur og grenseoverskridende arbeid mellom nordlige folk, med vekt på urfolk.

Dálááiggi musea / Samtidsmuseet, avdeling av DÁG, har som mål å dokumentere og å kommunisere nordlige folks kulturelle uttrykk og regional samisk kunst, kultur og historie for området Nord- Troms og nordlige Midt- Troms.

Museets viktigste arbeidsoppgaver er formidling, innsamling, dokumentasjon og bevaring av regionale samiske kulturelle uttrykk og samtidshistorie. Den faglige virksomheten er knyttet til digital dokumentasjon.

Utstillinger og prosjekter DÁG jobber med, berører mange sider av både materiell og immateriell kulturarv:

- Museet har opprettet tre separate samlinger i henhold til eierskap og tilhørighet, Dálááiggi musea / Samtidsmuseum, Riddu Riddu festivála, og Davvi Álbmogiid Guovddáš / Senter for nordlige folk. Samtidsmuseets samling inneholder dokumentasjon fra utstillinger, kursvirksomhet m.m.. Senter for nordlige folks samling inneholder gjenstander som Senter for nordlige folk/Samtidsmuseet for nordlige folk har kjøpt og ervervet. Riddu Riddu festivalas samling inneholder arkivmateriale, lyd/bilde og gjenstander som Riddu Riddu forvalter/eier. Samlingene må jobbes videre med og systematiseres
- De siste årene er det blitt utført digital dokumentasjon av virksomhet på museet og sentret, som utstillinger, publikumsbesøk og forskjellige arrangement. Samlingene må jobbes videre med og systematiseres

Basisutstilling: mii gir innblikk i regional sjøsamisk kultur og historie for området Nord-Troms og nordlige Midt-Troms. Den viser til hvordan fortid, nåtid og fremtid henger sammen, og hvordan samfunnsutviklingen har formet menneskenes identitet i vårt område. Innhold:

- Kulturminner: interaktivt bord (korte filmsnutter og muntlig fortellinger: førkristen religion (siedi), gammetufter, fangstgroper, bjørnegrav og markeds plass)
- læstadianismen i tro og samfunn (historisk foto og tekst på interaktiv skjerm, bilde og lyd fra nåtidig læstadiansk samling i eget rom)
- Duodji: (revitalisert lyngen kofte, grenevev og bokser med objekter med tekst)
- Film: *Olivas Kitchen*, dokumentasjon av kvinnearbeid, duodji og matlaging (kvinne perspektiv)
- Næringskombinasjoner (moderne, fiskeoppdrett, geoturisme, arkitektur, bygningsvern, gjenstander og tekst)
- samepolitisk mobilisering (interaktiv skjerm, bilder og korte tekster, språkstriden i Kåfjord, Riddu Riddu, Sametinget, læstadianismen, samiske symboler, evakuering, Sjøbakkenhuset, Senterets historie, politisk motstand (opprørsbygda Manndalen))

- visuelle elementer av lokale kunstnere med tema sjøsamisk identitet

Temporære utstillinger: oppmerksomhet på samtidskunst- og kulturuttrykk

- digital dokumentasjon av utstillinger, (foto , tekst og annet materiale, eks. objekter)
Dokumentasjon av egenproduserte utstillinger pr. idag:
- *Fiskeskinn metamorfose*, Amurfolket, Sibir (foto og bok, objekter)
- *Lahkalaga / Tett inntil* (dokumentasjon av bæremetoder for å bære barn foto, bok, digitale skjermer, objekter)
- Odd Sivertsen (kåfjordkunstner, foto, arkivert materiale, trykksak, bok, objekter)
- Nils-Aslak Valkeapää, samarbeid med Stiftelsen Lásságámmi (katalog, tekst, foto)
- *Kristians hus* av Inghild Karlsen (foto, bok, objekter)
- DÁG er medprodusent til filmserien «*Fisk, ull og rock. Fortellinger fra en bygd*» v/Reni Wright. Filmen ble ferdigstilt i juni 2012 og består av fem dokumentarfilmer som behandler tema sjøsamisk kultur, næringer, identitet og språk.
- DÁG har videreført arbeidet med registrering og publisering av stedsnavn og kulturminner på Internett. I 2012 har vi avsluttet arbeidet med samiske stedsnavn i Indre Kåfjord, og disse er tilgjengelig med tekst og bilder på www.gaisi.no .
- Museet forvalter Sjøbakkenhuset som er en verneverdig bygning fra etterkrigstiden. Huset er dokumentert i **mii**. Dokumentasjon: arkitektur, innredning, historien, mennesket, (dette må dokumenteres mer).
- Riddu Riddu, Dokumentasjon av festivalen, trykksaker om nordlige folk, bøker, artikler, prosjektrapporter, filmer om Riddu Riddu festivála
- Nils Aslak Valkeapääs kunstneriske virke: Samarbeide med stiftelsen Lássagámmi, hovedformål å ta hand om og fremme den kulturelle og åndelige arven etter multikunstneren Nils-Aslak Valkeapää registrering, formidling og visning (påbegynt)
- Bealjegoahti prosjektet, i samarbeid med Nord Troms Museum. Oppføring av tradisjonell boform, Bealjegoahti har en sterk tilknytning til den sjøsamiske befolkningen i Nord-Troms, da rádnú/grenene av ull som ble benyttet til bekledning av boligen ofte ble produsert her, kunnskaper om greneveving og dokumentasjon av prosessen
- DÁG involvert i filmprosjekt, *Historier fra kjøkkenkroken*, bevare kunnskap omkring lokale mattradisjoner og kvinnehistorie

Annet som er gjort:

Lokale aktørers materiale: arkivmateriale, fotografier, båndopptak, lydintervju. Temaer: Duodji, næringskombinasjoner, primærnæringer, boformer, levekår, ritualer, klestradisjoner, frivillige aktiviteter, etc. (mye finnes og må systematiseres og digitaliseres)

- Duodji (håndverkstradisjoner), greneveving: publikasjoner, filmer, foto, historisk materiale, prosjektmateriale
- Klestradisjoner, dokumentasjon av komagsøm og bruk: revitalisering av gamlelyngen kofta, prosjektmaterialer. Planlagt å gjennomføre dokumentasjon av koftetradisjonen slik den er i blitt dag, samtidig med historisk tilsnitt
- Opprørsløypa i Manddalen: dokumentasjon av politisk motstand i mellomkrigsårene, (her inngår Sjøbakkenhuset)
- Intervjumateriale om tradisjonell næringsvirksomhet, jordbruk, fiske, fangst på samisk og norsk (må gjennomgås og systematiseres)
- En del samtidsdokumentasjon om Nord Troms regionen, forskning, publikasjoner, artikler etc. om historisk bruk av land og vann, rettigheter, ressursforvaltning, språk

- Mytologi/eventyr/sagn: i hovedsak Qvigstad, noe lokalt
- historisk arbeid innen språkforskning og stedsnavn: i hovedsak Qvigstad, noe lokalt
- I statlige arkiv: en del materiale, både historisk, etnografisk, kart, foto, med mer – mangler oversikt
- Håndverk, historisk: Anna Grostøl, håndverk i Kåfjord, Martha Hoffmann, Greneveving i Manndalen,
- Levekår, historisk: Turid Blytt Schjøtt, bosetning og erverv i Manndalen
- Arbeidiehtu -prosjektet: knyttet til tradisjonell fiske
- kortfilmer av studenter ved visuelle kulturstudier, UIT, og andre, som omhandler næringer, natur og kultur
- Skardalen; vern av samisk kulturlandskap

Hva som mangler:

Fokus på tre store overgripende bevegelser, der det videre arbeidet er en videreføring av utstillinger og prosjekter DÁG jobber med:

- Den læstadianske bevegelsen
- Den samepolitiske bevegelsen
- Riddu Riddu festivala

Gjennomgang og systematisering av arkiv, samlinger og all dokumentasjon som er gjort, fra der de oppstod, til hvordan de kommer fram og er med på å forme vår kultur i dag. Gjennom å ta essensielle valg i dokumentasjon innenfor disse temaene, ned til detaljnivå kan vi få en sammenheng i arbeidet, også av det som mangler:

- Samisk tradisjonell verdensforståelse og filosofi (holistisk verdensbilde: handlemåter, tankesett, oppfattelse av verden og av andre)
- Stedsnavn og kulturminner, fortellinger, tro, kulturelle uttrykk knyttet til disse
- Bosetningsmønster og bygningsvern
- kunnskap om tradisjonelle næringer, spesielt kombinasjonsnæringer, jordbruk, fiske, fangst ; særlig bruken/produksjon av gjenstander som brukes i arbeidet, ord og uttrykk; kunnskapen BAK uttrykket/produktet, f.eks naturkunnskapen som kreves for å sanke inn råmaterialer som skinn eller trevirke, dvs. prosessen bak, øremering av dyr, verddevuohta (kontakten med flyttsamene)
- Dokumentasjon omkring sentrenes etablering, Historisk forklaring bak Hvilken kontekst ble de opprettet i, og hva det er blitt i dag (videreføring av mii utstillinga)
- Dokumentasjon av direkte formidling (eks aktuelle temaer i opplærings- og kurssammenheng)
- håndverkstradisjoner innenfor trearbeid og andre harde materialer, tilvirking av redskaper etc.
- Dokumentasjon av selvbergingsfilosofi og gjenbruk i levemåte og arkitektur
- lokal muntlig fortellertradisjon, og dialekt, samisk og norsk. Eventyr, sagn, mytologi, endringer innenfor disse, og dagens fortellinger
- salme-, sang- og musikktradisjoner i Kåfjord (dokumentering og systematisering av innsamlet materiale) åndelige og verdslige sanger til hverdag og fest
- Tradisjonelle skikker, hverdag og høytid, og som følger årstidene
- Ritualer og fester, Dában og Ođđabeigálla (nyttårsnissetog) i Manndalen
- Dokumentere og katalogisere kunstnere og kunst fra regionen.

Må gjøres

- kartlegging og systematisering av hva som finnes av registreringer og dokumentasjon, utarbeide strategier videre for bevaring, læring og viderereføring.
- Aktiv og bevisst innsamling av dokumentasjon og gjenstander i forbindelse med prosjekter, aktiviteter etc. Dette kan gjøres gjennom feltarbeid, intervjuer, filmer, fotografier, publiseringer og utstillinger og forskjellige arrangement
- Registrering av gjenstander og digitale filer i Primus og andre digitale plattformer
- Det er et mål å få den digitale samlingen så tilgjengelig og åpen for publikum som overhode mulig.

Utfordringer

- Resurser til å gjennomføre arbeidet (endel haster det med)
- Tid! Språkkompetanse og tradisjonsbærere går bort
- Personell/kapasitet (lite folk):..F'ene: vi har koll på formidling: mangler kapasitet på de tre andre F'ene. 38 stillinger samlet sett på de samiske museene i Norge. Kapasitetsmangel i de samiske museene: vi er ikke kommet opp på det kritiske nivået når det gjelder gjennomføring av de 4 F'ene (1 fast stilling i Norge jobber med skoltسامisk kulturhistorie!)
- Oversikt over hva som finnes: er spredd rundt omkring (språksentre, enkeltmuseum, private arkiv, NIKU, UiTø, TMU, UiO, Riks- og Statsarkiv, m.fl. + landegrenser)
- Landegrenser/nasjonale grenser/språkgrenser
- Fornorskning (holdninger, følelser, språkmangel, brudd i tradisjonsoverføring)
- Nedbrenninga under 2.verdenskrig (går hånd i hånd med fornorskninga) – få gjenstander/foto/kildemateriale fra før krigen
- Identitet: lokalbefolkningas – hva/hvem er de (handler også om fornorskning)
- Skal forvalte nasjonal kulturarv (som jo samisk er) i tillegg til ivaretagelse, forvaltning og revitalisering av lokal/minoritet/urfolks-kulturarv – forventninger fra både storsamfunnet og det samiske samfunnet – STORE oppgaver

Arbeidet videre

- Bygge opp kapasitet i de samiske museene. Ellers er vi på konstant etterslep – vi oppfyller ikke konvensjonens krav
- Kompetanse i samisk språk og samfunnsliv for en best mulig ivaretagelse av den samisk kulturarven, der integrering av samisk kulturkunnskap og samisk språk er viktige aspekter i forvaltning av samisk kulturmateriale ved museene.
- skape arenaer der lokale registratorer og andre kan være med i arbeidet. Hvilken kunnskap skal man velge å dokumentere, premiss for å velge ut et emne. Hvordan skal kunnskapen tilgjengeliggjøres, brukes, hvordan reflekteres etnisitet? Etikkspørsmål
- Å tilrettelegge for at det som samles inn og produseres, blir kilder for fremtidige diskusjon, tolkninger og forklaringer. Gjenstander kan ved hjelp av historier både belyse og åpne for diskusjon om menneskenes skiftende vilkår og vurderinger i tid og rom, og i ulike sosiale sammenhenger.
- Nasjonal oversikt - digital oversikt/plattform, tilgjengeliggjøring over landegrenser felles nettportal (samisk)

- Arbediehtu prosjektet – Sámi allaskuvla utarbeider metodikk for innsamling av tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturelle uttrykk. Urfolksmetodologi – kunnskapen lokalbefolkningen innehar er viktig og skal brukes

hvem (institusjoner, nettverk, grupper, enkeltpersoner) kan best følge opp det videre arbeidet

- Museene kan jobbe med immateriell kulturarv, med nok ressurser/kapasitet; kunnskap om immateriell kulturarv bør finnes i lokalsamfunnene – mao ikke nasjonale/sentraliserte organer for enkeltuttrykk, da kan særuttrykk forsvinne og lokalbefolkningene miste interesse/oversikt over sin egen kulturarv
- Samarbeide med lokale aktører som innehar spesialkompetanse på sine felt (duodjisearvi, samiid searvi, småbrukerlaget, fiskarlaget etc.)
- Sametinget med ansvar for samisk kultur, men nasjonale, regionale og lokale myndigheter har også ansvar i satsning på oppbygging og styrking av samisk kulturarbeid.
- Kulturrådet eller annet overordnet nasjonalt organ **koordinerende rolle/nasjonal oversikt**; i samspill med det samiske samfunnet/samiske institusjoner – samisk kulturarv er nasjonal kulturarv!

forventninger til Kulturrådet og til Sametinget i arbeidet med immateriell kultur

- Følge opp de innspillene som kommer inn, sørge for at det kommer et konkret resultat av arbeidet (ikke bare resultere i en rapport)
- løfte opp ansvaret for samisk kulturarv på nasjonalt nivå (ikke la de samiske museene sitte med ansvaret alene)
- Bevilge penger til både prosjekter og faste stillinger som jobber med innsamling/bevaring/forskning på immateriell kulturarv – bygge opp de samiske institusjonene slik at de blir i stand til å ivareta immateriell kulturarv/oppfylle konvensjonens kriterier

Formålet med konvensjonen

Artikkel 1 i konvensjonen trekker opp følgende formål:

- å verne den immaterielle kulturarven
- å sikre respekt for den immaterielle kulturarven til berørte samfunn, grupper og enkeltpersoner
- å øke bevisstheten lokalt, nasjonalt og internasjonalt om betydningen av den immaterielle
- kulturarven, og sørge for gjensidig anerkjennelse av dette
- å sørge for internasjonalt samarbeid og bistand

I konvensjonens artikkel 2 er fem temaområder nærmere omtalt:

- Muntlige tradisjoner og uttrykk, herunder språk som et uttrykksmiddel for immateriell kultur
- Utøvende kunst
- Sosiale skikker, ritualer og høytidsfester
- Kunnskap og praksis som gjelder naturen og universet
- Tradisjonelt håndverk